

caklarını, nazarı akılda tam yetkinleşememekle birlikte amelî akılda yetkinleşenlerin de bir ölçüde mutlu olacaklarını, nazarı akılda yetkinleştikleri halde amelî akılda yetkinleşemeyenlerin duyu hazlarına tutkunlukları sebebiyle bir süre mutsuz olsalar da bu hazların etkisi silindikten sonra mutluluğa ereceklerini, nazarı akılda yetkinleşme imkânı bulamamış olan akıl hastası ve çocukların duyu hazları tutku haline gelmemişse ilâhî inâyetle mutluluğa kavuşacaklarını, imkânları olduğu halde nazarı akılda yetkinlik kazanmayan ve madî hazlara dalanların ebediyen mutsuz olacağını belirtmiştir. Fârâbî'nin düşüncesinde cismanî haşre yer yoktur. İbn Sînâ, bu tartışmanın teorik temelini oluşturan "mâdumun iadesi" düşüncesini açıklamaya gerek olmayacak şekilde aklın reddedeceğini, bu konuda söylenen her şeyin felsefî yöntemden ayrılmak olduğunu ileri sürmüşse de konuyu doğrudan ele aldığı meâd bahsinde diriliş sırasında bedeninin durumu hakkındaki bilgilerin şeriatın aktarıldığını, bunların kanıtlanmasının ancak şeriatın ve peygamberin haberini doğrulamak yoluyla mümkün olduğunu, nefislerin mutluluk ve bedbahtlığının akıl ve burhanî kıyas yoluyla idrak edildiğini, peygamberin de bunu onayladığını söylemiştir (*eş-Şifâ el-İlahiyyât*, s. 423-432). Ebû'l-Hasan el-Âmirî ve İbn Rüşd ise cismanî haşrin vuku bulacağını, yeniden diriltilecek beden ebedî hayata uygun bir beden olacağını belirtmişlerdir.

Nefsin mânevî ve ruhanî oluşu esasına dayalı olarak geliştirilen nefis teorisi insanın metafizik dünya ile irtibat kurmasının temelini oluşturmuştur. Bu bakımdan başta Fârâbî olmak üzere İslâm filozofları ve müteahhir kelâmcılar, metafizik bilginin imkânını nefis teorisiyle temellendirerek tabiat bilimlerinden metafiziğe geçişi bu teoriyle sağlamışlardır. Faal aklın din dilinde vahiy meleği Cebrâil'e tekabül ettiği belirtilmiş; vahyin keyfiyeti, nazarı ve amelî güçleri yetkin olan bir ferdin faal akılla kurduğu irtibat çerçevesinde izah edilerek vahiy bu ilişkinin, peygamber de bu ilişkiyi gerçekleştirenlerin zirvesine yerleştirilmiştir. Özellikle İbn Sînâ nefis konusu bağlamında geliştirdiği nübüvvet teorisi sayesinde ahlâk, ev idaresi ve siyasetten oluşan amelî felsefenin içini Kur'an ve Sünnet etrafında gelişen amelî ilimlerin verileriyle doldurmuştur (meselâ bk. *a.g.e.*, s. 435-455). İbn Rüşd'ün gelenek adına seleflerine yönelttiği eleştirilere rağmen amelî felsefe, İbn Sînâ'nın öngördüğü şekilde

temel burhanî ilkeleri açıklamayı sürdürmekle birlikte ayrıntıda yerini amelî-dinî ilimlere bırakmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 173; II, 1713-1717; İbn Sînâ, *eş-Şifâ el-İlahiyyât* (1), s. 284 vd., 369-370, 386 vd., 423-432, 435-455; a.mlf., *eş-Şifâ el-Manţık* (5), s. 330-333; a.mlf., *Avicenna's de Anima: Kitâbü'n-Nefs* (nşr. Fazlurrahman), London 1970, s. 6-10, 13, 225-227; a.mlf., *Risâle fi ma'rifeti'n-nefsi'n-nâtuqa* (nşr. M. Sâbit el-Fendî, *el-Meşriq* içinde), XXXII/3, Beyrut 1934, s. 325-330, 392-393; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-takdîs*, Kahire 1328, s. 114-115; a.mlf., *el-Mebâhişü'l-meşrikiyye* (nşr. Muhammed el-Mu'tasim-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1410/1990, II, 392-399, 406-408; Kutbüddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-esrâr fi şerhi Metâli'i'l-envâr*, İstanbul 1303, s. 6; Muhammed b. Mübarekşah, *Şerhu Hikmeti'l-ayn*, Kazan 1311, s. 6; Seyyid Şerif el-Cürçânî, *Hâşiye 'alâ Levâmi'i'l-esrâr*, İstanbul 1303, s. 14, 15, 18; a.mlf., *Şerhu'l-Mevâkıf* (nşr. M. Bedreddin en-Na'sânî), Kahire 1325/1907, VII, 181-182, 185-211, 216, 218; Ali Durusoy, *İbn Sînâ Felsefesinde Nefs Akıl ve Ruh*, İstanbul 1992, s. 23-31, 55-56, 72-95; a.mlf., "İbn Sînâ", *DİA*, XX, 325-326; Hidayet Peker, *İbn Sînâ'nun Epistemolojisi*, Bursa 2000, s. 43-59; Ömer Mahir Alper, *Aklın Hazzı İbn Kemmune'de Bilgi Teorisi*, İstanbul 2004, s. 40-45; Mahmut Kaya, "Fârâbî", *DİA*, XII, 151-152.

ÖMER TÜRKER

NEFİSE bint HASAN

(نَفِيسَةُ بِنْتُ الْحَسَنِ)

et-Tâhire el-Hurretü't-takiyye es-Seyyide Nefise bint el-Hasen b. Zeyd b. el-Hasen b. Ali b. Ebî Tâlib (ö. 208/824)

Hız. Hasan'ın torunu
Hasan b. Zeyd'in kızı.

145 (762) yılında Mekke'de doğdu; burrada ve babasının valilik yaptığı Medine'de yetişti. Genç kızlığa geçiş döneminde, babasının Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından isyana teşebbüs suçlamasıyla görevden alınarak hapse atılması ve mallarına el konulması sırasında büyük sıkıntılar çektiği tahmin edilebilir. Evlilik çağına geldiğinde İmam Ca'fer es-Sâdık'ın oğlu İshak el-Mü'temin ile nikâhlanmış ve ondan Kâsım adında bir oğlu ve Ümmü Külsûm adında bir kızı olmuşsa da bu çocuklar soyunu sürdürememiştir.

Nefise, kuvvetli bir rivayete göre 201 (816-17) yılında eşi İshak'la birlikte Kahire'ye (Fustat) gitti ve vefatına kadar orada yaşadı. Sehâvî, onun Beytûlmakdis'te bulunan Hz. İbrâhim'in kabrini ziyaret ettikten sonra Mısır'a gittiğini yazar. Nefise'nin aslında bu ziyaret bahanesiyle, Hz. Ali soyundan gelenlerin büyük bir baskı altın-

da tutulduğu Irak'tan uzaklaşmak istediği ve Kudüs'ten kendilerine kucak açacak nüfuzlu insanların bulunduğu Mısır'a geçtiği anlaşılmaktadır. Fustat halkından büyük bir kalabalığın karşıladığı Nefise Cemâleddin Abdullah b. Cessâs'ın evinde birkaç ay misafir kaldı. Bu süre içinde onu hem Mısırlılar hem de başka ülkelerden gelenler ziyaret etmek için âdeti yarıştılar. Sehâvî, Nefise'nin ziyaretçilerinin çokluğunu onun gösterdiği bir keramete bağlamakta ve bir yahudinin yürüyemeyen kızını iyileştirince kızın ailesiyle beraber doksan kadar yahudinin müslüman olduğunu, bu haberin duyulmasıyla birlikte ziyaretçilerinin hızla artmaya ve oturduğu semtte büyük bir izdiham yaşanmaya başladığını nakletmektedir. Bunun üzerine Mısır Valisi Ubeydullah b. Serî b. Hakem günümüzde türbesinin bulunduğu semtteki büyük bir evini ona tahsis etti ve ziyaretçiler için haftada iki gün sınırlamasını getirdi. Nefise'yi ziyaret edenlerin başında Bişr el-Hâfî, Ahmed b. Hanbel ve İmam Şâfiî gibi mutasavvıf ve ilim adamları bulunmaktadır. Kaynakların belirttiğine göre İmam Şâfiî, Mısır'a gittiği zaman sık sık Nefise'yi ziyaret etmiş ve kendisinden hadis öğrenmiştir. Vefat ettiği zaman cenazesi evine götürülerek onun da cenaze namazını kılması sağlanmıştır. Nefise'nin ziyaretçileri ölümünden sonra daha da arttı. İbn Hallikân, Mısırlılar'ın Nefise'ye büyük bir bağlılık duyduğunu ve bunun hiç eksilmediğini, çünkü onun kabri başında yapılan duaların kabul edildiğine inanıldığını söyler. Makrîzî de Mısır'da duaların kabul edildiği dört mekândan birinin Nefise'nin türbesi olduğunu yazmaktadır. Zehabî, cahil halk tabakasından bazı kişilerin Nefise'nin türbesine aşırı saygı gösterdiklerini ve bunu şirke kadar götürdüklerini kaydeder. Yâfiî de Nefise'nin türbesinde yaşanan uygunsuz hareketlere bizzat gördüklerini anlatarak dikkat çeker.

"et-Tâhire" ve "el-Hurretü't-takiyye" lakaplarıyla anılan Nefise'nin tefsir, hadis ve tasavvuf alanlarında önemli birikime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kendisine tarih boyunca gösterilen aşırı ilgi ve sevginin sebebi peygamber soyundan gelmesi ve onun zühd hayatı yaşayan çok dindar bir kadın olmasıdır. Nefise'nin çok az yediği, az uyuduğu, çokça namaz kılp oruç tuttuğu, otuz defa hacca gittiği ve evinin içine bir mezar kazdırarak zaman zaman buraya inip ibadette bulunduğu rivayet edilmektedir. Bu sebeple sūfî tabakat kitaplarında kendilerine özel olarak yer ayrılan Ali evlâdi arasında sayılmaktadır. İbn

NEFİSE bint HASAN

Tağrıberdî, Nefise'nin kerametler ve burhanlar sahibi bir kadın olduğunu, şöhratinin Doğu'da ve Batı'da yayıldığını söyler. Sehâvî de Nefise'nin keramet ve menkıbeleriyle ilgili rivayetlerin bazılarını nakletmiştir.

Nefise Ramazan 208'de (Ocak 824) vefat etti ve cenazesi kocası tarafından Medine'ye götürülmek istenmesine rağmen halkın arzusu uyarınca Fustat'ta yaşadığı eve gömülerek üzerine Mısır Valisi Ubeydullah b. Serî b. Hakem tarafından bir türbe yaptırıldı. Türbe daha sonraki dönemlerde birçok defa tamir edildi ve yanına eklenen yeni binalarla bir külliye haline getirildi. İmar faaliyetlerinin başlıcaları 532'de (1138) Fâtımî Halifesi Hâfız-Lidînillâh, 693'te (1294) Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun ve 1170'te (1757) Osmanlı Valisi Hekimoğlu Ali Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Halen türbenin çevresinde bir camiden başka çeşitli binalar ve bir kütüphane ile sûfî hücreleri bulunmakta, özellikle altın ve gümüş süslemelerinin dikkat çektiği türbe Kahire'nin en çok ilgi gören ziyaretgâhları arasında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VII, 342; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 56; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 309-313; Muvaffakuddin b. Osman, *Müşîdü'z-züvvâr ilâ kubûri'l-ebrâr* (nşr. M. Fetih Ebû Bekir), Kahire 1415/1995, s. 159-192; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 593; VI, 8, 80; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 423-424; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 106-107; Yâfiî, *Mür'âtü'l-cenân*, II, 43-44; Hâlid b. İsa el-Belevî, *Tâcü'l-mefrih* (nşr. Hasan es-Sâlih), Muhammediye, ts. (İhyâü't-türâsi'l-İslâmî), I, 222; İbn Kunfuz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 160; Makrîzî, *el-Hıttâ*, II, 441; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, II, 185-186; Sehâvî, *Tuhfetü'l-aḥbâb ve buḡyetü'l-tullâb*, Kahire 1406/1986, s. 104-108; Ali Paşa Mübârek, *el-Hıttâ't-Tevfiküyye*, Bulak 1306, V, 133-137; M. Abdülhâlik, *el-Cevâhirü'n-nefise fi menâkıbi's-Seyyide Nefise*, Kahire 1351/1932; Zirikî, *el-A'lâm*, IX, 16-17; Hittî, *İslâm Tarihi*, II, 445-447; III, 711; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, V, 188; *A'yânü's-Şî'a*, III, 268; Tefvîk Ebû Alem, *es-Seyyide Nefise*, Kahire 1998; Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdi*, İstanbul 2004, s. 39, 365, 369, 485-486; Hâlid Mahmûd Tirmizî, "Seyyide Nefise-İk Şüfî Hâtün", *Fıkr o Nazar*, IX/6 (1971), s. 439-446; R. Strohmann, "Nafîsa", *EI*² (İng.), VII, 879.

RIZA SAVAŞ

NEFİSE SULTAN MEDRESESİ

(bk. HATUNİYE MEDRESESİ).

NEFİY

(bk. SÜRGÜN).

NEFİY

(النفى)

Kulun fiillerinin
Hakk'ın fiillerinde
fâni olması anlamında
tasavvuf terimi
(bk. MAHV ve İSBAT).

NEFL

(bk. NÂFILE; TENFİL).

NEFSİ MÜDAFAA

(bk. MEŞRÜ MÜDAFAA).

en-NEFSÜZZEKIYYE

(bk. MUHAMMED
b. ABDULLAH el-MEHDÎ).

NEFÛSE

(نفوسة)

Bir Berberî kabilesi.

Yaygın rivayete göre Berberîler'in iki büyük şubesinden Butr koluna mensup dört kabileden biridir. Nefûse, Meşrik'tan veya diğer Berberî kabileleri gibi Filistin'den gelip Trablusgarp'ın güney batısındaki platoyu yurt edinmiş, buraya kabileye nisbetle Cebelnefûse adı verilmiştir. Kabile, Cebelnefûse'nin yanı sıra Akdeniz sahilinde Trablusgarp'ın batısında Sabre'ye kadar uzanan bölgede yaşıyordu. Mısır ile İfrîkiyye'yi birbirine bağlayan ana güzergâh üzerinde stratejik öneme sahip olan bölge tarih boyunca Mağrib'e ulaşmak isteyen orduların hücumlarına mâruz kalmıştır.

Nefûse'den kaynaklarda ilk defa Amr b. Âs'ın 22-23 (643-644) yıllarında Trablus ve yöresini fethi dolayısıyla bahsedilmekte ve Nefûse'nin bölge halkıyla beraber Amr b. Âs'a direndiği kaydedilmektedir. Nefûseliler'in büyük kısmının İslâm'dan önce hıristiyan, bazı grupların da Müsevî olduğu bilinmektedir. Zamanla diğer Berberî kabileleri gibi İslâmiyet'i kabul eden Nefûse, Kuzey Afrika'da 122'de (740) başlayıp Fâtımîler dönemine kadar iki asır boyunca devam eden Hâricî-İbâzî isyanlarında önemli rol oynamıştır.

II. (VIII.) yüzyılın başlarında Kuzey Afrika'da yayılmakta olan İbâziyye mezhebini kabul eden Nefûse, Emevî valisine karşı

isyan eden kabilelere katıldı. Cebelnefûse bölgesinde İbâzîlik için ilk dönemlerinden itibaren önemli bir sığınak oldu. Nitekim İbâzîliğin bölgedeki ilk imamlarından Hâris b. Telid el-Hadramî burada hüküm sürdü. Onun ölümünden sonra aralarında Nefûse'nin de bulunduğu İbâzî-Berberî kabileleri İsmâil b. Ziyâd en-Nefûsî kumandasında Kâbis'i ele geçirdi. Araplar da daha önce fethettikleri Sabre'yi tahrip ettiler. Nefûse, 140-144 (757-761) yıllarında İfrîkiyye'de idareyi eline alacak olan İbâzî lideri Ebü'l-Hattâb el-Meâfirî'nin imamlığını kabul ederek onun saflarına katıldı. Kabile mensupları, Ebü'l-Hattâb el-Meâfirî'nin İbâzîliği kabul eden diğer Berberî kabilelerle birlikte Trablusgarp'ı ele geçirmesinde ve Kayrevan'ın Sufriyye'ye mensup Vefcûme kabilesinden alınmasında etkili oldu. Ayrıca bölgede tekrar hâkimiyet sağlamak isteyen Abbâsîler'e karşı mücadele ettiler. Ebü'l-Hattâb el-Meâfirî 144 (761) yılında İfrîkiyye Valisi Muhammed b. Eş'as el-Huzâî tarafından Tavurga'da mağlup edilerek öldürüldü. Bu sırada Nefûse ve ona bağlı diğer İbâzî kabileleri büyük kayıplar verdiler. Bu yenilginin ardından İbâzî-Berberî kabilelerin bir kısmı Ebü'l-Hattâb'ın Kayrevan'a vali olarak tayin ettiği Abdurrahman b. Rüstem liderliğinde Tâhert'te toplandılar. Bölgede kalmayı tercih eden Nefûse ise imamları Ebû Hâtim el-Melzûzî el-İbâzî'nin kumandasında Abbâsî ordularına direnmeyi sürdürdü ve 151 (768) yılında diğer İbâzî-Berberî kabilelerle birlikte büyük bir isyan başlattı. Abbâsîler'in İfrîkiyye Valisi Ömer b. Hafis yenilerek öldürüldü. Kayrevan Abbâsîler'den geri alındı (154/771). Ertesi yıl yeni Abbâsî Valisi Yezîd b. Hâtim el-Ezdi, Ebû Hâtim'i yenilgiye uğrattı. Nefûse ve diğer Berberî kabileleri bu defa da büyük kayıplar verdi.

Nefûse imamları, Ebû Hâtim'in öldürülmesinin ardından İbâzîler'i etrafında toplayarak Rüstemîler Devleti'ni kuran (160/777) Abdurrahman b. Rüstem'e tâbi oldu ve Rüstemîler'in bir buçuk asır boyunca ayakta kalmasında önemli rol oynadı. 197'de (812) Abdülvehhâb b. Abdurrahman'ın liderliğinde Trablusgarp kuşatmasına katılarak şehrin bir kısmının yapılan anlaşmayla Ağlebîler'den alınmasına katkıda bulundu.

Yaşadığı bölge Rüstemîler ile Ağlebîler arasında kaldığından Nefûse III. (IX.) yüzyılın başlarında Ağlebîler'in saldırılarına mâruz kaldı ve büyük kayıplar verdi. Kabile bu sebeple zaman zaman sahil bölgelerinden içeri çekilmekle birlikte Cebelne-